

A 2006. évi hazai CD-ROM- és DVD-ROM-kiadás jellemzői

A Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Kht.-t – közkeletű nevén a Neumann-házat – 2007 elején átszervezték, új vezetéssel a budai Várhegyről a Millenáris Park E épületébe költözött. Az elmúlt évtizedben hazai és nemzetközi tekintélyt szerzett intézmény folytatja eddigi tevékenységét, közte a Magyarországon kiadott CD-ROM kiadványok folyamatosan bővített jegyzékének elektronikus közreadását. A diszko-gráfiában 2007. március elején szereplő tételek szerint 1990 és 2006 között közel 3000 alkotás látott napvilágot. Jelen értékelés – az immár 8. éve gondozott cikksorozat részeként – a 2006-os kiadási évszámmal megjelölt „termést” képező 69 kiadványról és jellemzőiről kíván képet adni.

A Neumann-ház (www.neumann-haz.hu) folyamatosan gazdagodó anyagának tanúsága szerint a hazai kiadású CD-ROM-kiadványok körében 1990-ben 2, 1992-ben 6, 1993-ban 14, 1994-ben 29, 1995-ben 47, 1996-ban 129, 1997-ben 168, 1998-ban 238, 1999-ben 245, 2000-ben 262, 2001-ben 319, 2002-ben 373, 2003-ban 315, 2004-ben 197, 2005-ben 143, 2006-ban pedig 69 alkotás látott napvilágot. E számsor szerint 2002 óta az évenként CD-n megjelenő művek száma drasztikusan csökken, aminek lehetséges okai között szerepel, hogy ez az információs médium „kimegy a divatból”, a megjeleníthető tartalom köre szűkülőben van, illetve az internetes adatállományok fokozatosan átveszik szerepét. Ugyanakkor jelentősen nőtt a DVD-n megjelent művek száma, amelyek közül a DVD-i médiumot 27, a DVD-ROM-ot 5 alkotás képviseli.

A művek tartalmának jellemzői

A sorozatok körében 2005. december 31-ig összesen 91 cím szerepelt, amelyek száma 2006-ban 93-ra nőtt, a *Fachsprachenreihe – Grotes Testbuch 4*, és a *Budapest régi tervei* új sorozat 1 alkotásával.

A témakör szerinti besorolás az előző évek feldolgozásához hasonlóan a 169/20000. (IX. 29.) korm. sz. rendelet mellékletében szereplő kategorizálás szerint történt. Ennek alapján az egyes tudományágakat az alábbi

tételszámok képviselik: lexikonok és általános művek 2; természettudományok 10; orvostudományok 2; műszaki tudományok 5; gazdaság- és társadalomtudományok 16; bölcsészet- és szellemtudományok 30. A maradék négy alkotás a cím alapján nem volt egyértelműen besorolható.

A tudományágakon belül az egyes *tudományterületeket* képviselő művek száma a következő: biológia 3; egészségügy 2; csillagászat 1; építőipar 2; földrajz 5; haditechnika 3; irodalom és nyelvtudomány 22; jog és közigazgatás 3; könyvtár és kommunikáció 1; közgazdaság és pénzügy 7; közlekedés 2; lexikon, enciklopédia 2; matematika 1; művelődés és oktatás 1; művészetek 1; nemzetközi szervezetek 1; nyomdaipar 1; sport és játék 3; történelem 3; vallás 1.

A *Magyarországgal foglalkozó*, illetve *magyar vonatkozású* alkotások (14) címei:

- Az 56-os megtorlás adatbázisa
- Az első katonai felmérés. Magyar Királyság 1763–1785
- Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára
- folkMAGazin CD-ROM 1994–2005
- Magyar igazságtörténeti helységnévllexikon
- A magyar irodalom története a kezdetektől 1975-ig
- A Magyar Országos Levéltár térképtára I. Kamarai térképek (1747–1882)
- A második katonai felmérés. Magyar Királyság (és a Temesi Bánság) 1806–1869
- Mozgóképes történelem. Rendszerváltás Magyarországon és Kelet-Európában 1988–1990
- Nemzetiségek Magyarországon
- Országgyűlési Napló 1990–2006
- Pest város Építő Bizottmánya 1861–1873
- Tinódi Lantos Sebestyén énekei Kobzos Kis Tamás előadásában, tanulmányokkal
- Vas megye az első kataszteri felmérés térképein 1856–1860.

A *nyelvoktatás* céljaira készített kiadványok száma összesen 22, ezek közül az idegen nyelveket 6 angol, 1

francia, 8 német, 1 olasz, 1 orosz, 1 spanyol, továbbá egy négy nyelvű műszaki szakszótár képviseli.

A kiadás jellemzői

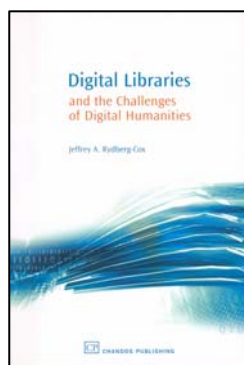
A kiadott művek száma alapján az elektronikus kiadók „toplistáját” magasan vezeti a Multimédia Holding (27), amely ebben az évben valamennyi alkotását DVD-i hordozón jelentette meg. A sorban az Arcanum (11), az Ecobit (5), a B&G NET (4), valamint a Travelbox-Hungária (2) következnek, a többi cég (Bio-Digit, Buda Typo, Imedias) 1-1 alkotással jelentkezett. A könyv- és lapkiadók körében a Verlag Dashöfer 8, a múzeumok közül a Petőfi Irodalmi Múzeum, a társadalmi szervezetek közül a Fekete Doboz Alapítvány, az intézmények közül Budapest Főváros Levéltára 1-1 kiadványt jelentett meg. Magánkiadásként jelent meg *Olaszy Kamilla*

már korábban említett Fachsprachenreihe – Grose Testbuch sorozatának 4 alkotása.

A megjelent kiadványok ára 850 és 60 000 Ft között mozog. A kereskedelmi forgalomba nem került, illetve díjtalan alkotásokon kívül a legolcsóbb műveket a Multimédia Holding kínálja, a legdrágább kiadvány az Arcanum új kiadásban megjelent „A második katonai felmérés” című georeferált alkotása képezi. Az összes kiadvány közel fele ezer forint alatti, 15%-a 1000 és 2000 Ft közötti, 10%-a 3000 és 6000 Ft közötti áron kerül forgalomba; 10 ezer Ft feletti ára 15%-nak van. A kiadványok túlnyomó többségét a kiadók terjesztik, amelyek címe és egyéb adatai a diszkográfiát közreadó honlapon szintén megtalálható.

Árkos Iván
(BME OMIKK)

A digitális könyvtár és a digitális humaniorák

RYDBERG-COX, Jeffrey A.
Digital libraries and the challenges of digital humanities / Jeffrey A. Rydberg-Cox. – Oxford : Chandos Publishing, 2006. – XV, 103 p. ISBN 1-84334-134-4

Jeffrey Rydberg-Cox 2000 óta a klasszika-filológia professzora a *Missouri Egyetemen*, s a *Persens Digital Library* projektben 1998 és 2000 között történt részvétele alatt különleges tapasztalatokat gyűjtött ahhoz, hogy érvényes és izgalmas mondanivalóval álljon elő a humaniorák és a digitális könyvtár kapcsolatrendszeréről. Szakmai háttérét az is növelte, hogy 2001 és 2005 között az USA *Nemzeti Tudományos Alapja (National Science Foundation)* és az EU *Nemzetközi Digitális Könyvtári Programja* által támogatott *Cultural Heritage Language Technologies (CHLT)* projekt egyik felügyelője volt.

A szerző szerint a digitalizálás jelentősége kettős a humán tudományok szempontjából. Egyrészt a kutatók szép számmal hoznak létre digitális anyagokat azzal az elvárással, hogy a könyvtárak őrizék meg ezeket a jövő számára ugyanúgy, aho-

gyan most megőrzik a könyveket és a folyóiratokat. Ezek a dokumentumok a nyelvészek által létrehozott elemzett korpuszoktól a gazdag, multimédiás hipertextekig sokfélék lehetnek (akár videók, szövegek stb.). Másrészt a digitalizálás nagyon vonzó a diákok, a tudósok és az élethosszig tartó tanulásban résztvevők számára egyaránt, ugyanis ezáltal lehetővé válik az anyagok újszerű szempontok szerint történő vizsgálata, amely új utat nyit a megértés javításához. A digitalizált anyagok gyűjteménye, a digitális könyvtár a humán területen dolgozóknak kihívást jelent, és újfajta hozzáállást követel.

A pre-digitális kor vállalkozásai szinte minden esetben az eredeti szövegek reprodukálásához vezettek. Ezek különböző formákban jelentek meg: reprint, faksimile kiadás, mikrofilm stb. Szövegfordításokat adtak, a szövegek tartalmának népszerűsítő magyarázatait, és készültek jegyzetekkel ellátott, annotált, kritikai kiadások, hogy a problematikus fogalmakat, a nehezen érthető gondolatokat megmagyarázzák. Ugyanezek a kérdések motiválják a digitális könyvtárak könyvtárosait és a humaniorák digitalizálásával foglalkozó szakembereket: hogyan tegyük hozzáférhetővé a textusokat, hogyan teremtsünk lehetőséget ezek eredményesebb olvasására és megértésére, hogyan tudjuk a szövegeket a kutatók kezébe adni.

A könyv a humán tudományokban létrehozott digitális objektumok teljes életciklusát kívánja bemutatni (létrehozás, hozzáférés, hosszú távú megőrzés). A digitalizálás számos objektuma közül (zenei partitúrák, műalkotások, történelmi tárgyak, régészeti leletek stb.) elsősorban az írott szövegekkel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik.

A bevezetésben a humán területek digitális könyvtári helyzetének, főbb kérdéseinek áttekintését kapjuk. Ezen belül a humán terület négy IT alkalmazásának rövid bemutatását olvashatjuk.

Valley of the Shadow projekt (USA)

<http://valley.vcdh.virginia.edu/>

Primer források digitális archívumai, amelyek a virginiai Augusta megyében és a pennsylvaniai Franklin megyében élő emberek életét dokumentálják az amerikai polgárháború korszakából. Több ezer eredeti okirat, összeírások, naplók, levelek, újságok, amelyek kereszthivatkozásokkal, egymásba ágyazott csatolókkal, korabeli és más szövegmagyarázatokkal, interaktív térképekkel, korábban soha nem látott módon mutatják be az egykori Augusta és Franklin, a polgárháború eltérő oldalán álló két közösség hétköznapjait.

Institut and Museum of the History of Science (Firenze)

<http://galileo.imss.firenze.it/>

A tudománytörténetnek szentelt intézetet és múzeumot a 20. század elején alapították a *Firenzei Egyetem* kezdeményezésére. A múzeum élen jár az új információs technológiák alkalmazásában. Látványos elektronikus szolgáltatásai a virtuális kiállítások, ahol múzeumi tárgyakat, régi objektumokat – mint például Galilei híres körzőjét – lehet virtuálisan használni.

Multimedia Mozart CD-ROM

Gazdag magyarázó és kiegészítő anyaggal ellátott, interaktív multimédiás CD-ROM-ok a *Voyager Company*, majd később a *Calliope Media* kiadásában. Ezek a programok lehetőséget adnak *Beethoven*, *Stravinsky*, *Dvořák* és *Mozart* klasszikus műveinek a részletes interaktív felfedezésére, a zenefolyam és a kotta párhuzamos, audiovizuális megjelentetésére.

Perseus Digital Library

<http://www.perseus.tufts.edu/>

Ez a projekt a digitális technológia egyik korai és újszerű alkalmazása a nyelvek és irodalmak kulturális környezetükben való bemutatásához. Az antik világ tanulmányozásához szükséges források gyűjteményének tartalma elsősorban a régészet, atlaszok, szövegek és fordítások, szövegeszközök és lexikonok köréből kerül ki. 7 millió görög, 5 millió latin szót tartalmaz – angol megfelelőikkel; 30 ezer kép, ezer térkép és az antik szobrászat katalógusa található benne.

A szerző ezen a négy példán keresztül vázolja fel a digitális könyvtárak és a humán területek kapcsolatát, valamint a humán tudományok számítástechnikai kihívásait, a velük kapcsolatos feladatokat. Ezután teszi fel a kérdést: mit is nevezünk digitális könyvtárnak? Megválaszolására a digitális könyvtár különböző kutatók által megfogalmazott meghatározásait veti össze. A digitális könyvtár két fő típusa, az intézményi keretet hangsúlyozó, illetve a tartalom primátusát valló. E meghatározások közül a szerző az utóbbira szavaz, és idézett példákban a digitális könyvtárat a tudós laboratóriumával hozza párhuzamba. A könyvben tárgyalt elveket, elméleteket gyakorlati példákon keresztül mutatja be. A példákhoz *Galilei* „Sidereus Nuncius”^{*} című munkájának feldolgozását, különböző kiadásait, fordításait használja fel.

Fontos kiinduló kérdés a digitális könyvtárak létrehozásánál a szövegek hozzáférhetősége. A *második fejezetben* áttekintést kapunk a szövegek géppel olvasható formába való áttételéről, a jelölések, *tagok* fogalmáról és alkalmazásáról. Ide kapcsolódnak a szövegleíró módszerek (HTML, SGML, XML) és dokumentumformátumok (TEI, DocBook stb.) magyarázatai. Különösen hasznos a HTML és az XML közötti különbség leírása, mivel a HTML a tudós számára a kevésbé fontos megjelenítés eszköze, a tartalom leírásához az XML-t célszerű alkalmazni.

Példákon keresztül ad képet a kódolás kérdéseiről (ASCII és Unicode szabványok, az Unicode-ban nem megjelenő karakterek, beágyazott és nem szabványos alakzatok, tipográfia), valamint az

^{*} Galilei 1610-ben, rövid értekezésben jelentette meg korai csillagászati megfigyeléseit Sidereus Nuncius (Csillag-Hírnök) c. munkájában. (Az ismertető megjegyzése.)

oldalképeknek a teljes szöveges kereséssel való kombinálásáról. Részletesen ismerteti a már 1987 óta létező szövegekódolási szabványt, a TEI-t (Text Encoding Interactive), amely alkalmas a dokumentum metaadatainak tárolására is.

A *harmadik fejezet* központi témája a digitális technológiák szerepe a primer szövegek megértésében és a kutatók munkájában. Alapvetően az IT-alkalmazásokkal foglalkozik, és ezek közül három területet érint:

- Leírja, hogy a szintaktikai elemzők, elemezett korpuszok és az automatikusan generált hipertextek lehetővé teszik, hogy a felhasználók olyan szövegekkel dolgozzanak, amelyek nyelve számukra nem kellően ismert.
- Tárgyalja az információ-visszakeresési technikák kreatív alkalmazásait az irodalmi anyagok terén (kulcsszavak automatikus kigyűjtése, klaszterezés, megjelenítés).
- Bemutatja az automatikusan generált hipertexteket (nyelvi és fogalmi), amelyek kiemelik a kulcsszavakat, kifejezéseket, és ezeken az ugrópontokon keresztül hozzák kapcsolatba az olvasókat még több részlettel, vagy a szövegre vonatkozó információkkal.

A görög nyelv teaurusza, a *Thesaurus Linguae Graecae* (TLG) a homéroszi epikától 1452-ig terjedő időszak görög irodalmi szövegeit tárolja (3700 szerzőtől hozzávetőlegesen 91 millió szót tartalmaz). Az 1972 óta létező TLG belső csatolórendszerével megváltoztatta a klasszika-filológusok kutatási szokásait.

Számtalan eszköz, vizuális megjelenítési technika létezik, de ezek közül keveset integrálnak a digitális könyvtárakba. A szerző felhívja erre a könyvtárosok figyelmét, és ösztönzi őket ezeknek a könyvtári környezetbe történő beépítésére. Ebben a fejezetben is számos gyakorlati példát kapunk Galilei művének feldolgozása kapcsán.

A *negyedik fejezet* a humán számítástechnikai tudományok lehetőségeit kutatja, megvizsgál néhány projektet, amelyek a digitálisan támogatott humán tudományok vállalkozásaiból jöttek létre (pl. *Oxford English Dictionary = OED*). Olyan területekről esik szó, mint az irodalom és a szókincs mennyiségi vizsgálatai, a szótárak készítése és más hagyományos referenciamunkák. Az IT szerepét kutatja a lexikográfiában és a szövegelemzés mennyiségi megközelítésében. Ezek a területek többségükben szintén ki vannak zárva a digitális könyvtárak infrastruktúrájából. Feladatuk nem a

zárt kereskedelmi rendszerekhez való hozzáférés, hanem inkább megállapodás a tartalomszolgáltatókkal szabványos, szöveges adatbázisokhoz való hozzáférésre, amelyek olyan rendszerekkel szolgálnak, ahol a kutatóknak lehetőségük van az előzőekben említett vizsgálatok, kutatások megvalósítására.

Az *utolsó fejezet* a digitális források hosszú távú megőrzésének módjait tárgyalja. Foglalkozik az adaptáció problémájával, amivel számos jól ismert intézményi tárház, repozitórium szembekerült. Bizonyítja, hogy azok az intézményi tárházak, amelyek nem integrálják megfelelő mértékben a digitális eszközöket, kevés motivációt adnak a humán területek számítógépes kutatóinak, akik szeretnének közreműködni a digitális tárházak munkájában.

Végül összefoglaló gondolataiban a szerző rávilágít arra, hogy a számítástechnikai eszközökkel támogatott humán tudományok magukban rejtik a primer források segítségével történő tanulás, kutatás változásait, megújuló formáit. Az ismertetett projektek a források új fajtáit szolgáltatják a széles közönség számára. Megadják a lehetőséget olyan kérdések feltevésére a különböző szövegekkel kapcsolatban, amelyekre a hagyományos nyomtatott források nem adnak választ.

A *tagelt* szövegek létrehozása a hozzáférés feltétele. A humán területek kutatói többségükben átvették azokat a szabványokat, amelyeket a TEI alkotott az irodalmi szövegek XML-ben történő kódolására. Ezek a szövegek olyan archív verzióként szolgálnak, amelyek a megjelenítéstől függően transzformálhatók különböző formátumokba, például HTML-be. A rendszer, hasznát tekintve megéri a ráfordítás költségét. Lehetővé teszi, hogy a *tag*ek félreérthetetlenül leírják az egyes elemeket, míg a tipográfiai kódokon keresztül közvetített információ alkalmazása körülményesebb, nehezebb.

A kódolásnak ez a módja hasznos a hosszú távú megőrzés szempontjából is. A TEI-konform XML ugyanis nem épít saját szabványra, vagy nem igényel speciális hardver-szoftver kombinációt, különböző típusú számítógépeken használható. Ezen kívül a számítógép-technológiák fejlődésével a szövegek könnyen konvertálhatók egyik megjelenítési formátumból a másikba. Jelenleg létező megjelenítő-technológiákon alapuló példa erre, hogy a TEI-konform XML szöveg könnyen átalakítható PDF vagy WAP dokumentumformátumba,

könnyebben, mint a HTML. Ezen kívül, ha egyszer már kódolták ezeket a szövegeket, akkor a számítástechnikai háttérrel támogatott új, digitális humán tudományok bázisául szolgálnak, amelyek működése papíralapú, nyomtatott szövegekkel nehezen megoldható, vagy éppen lehetetlen lenne.

Nem túl sok azoknak a digitális könyvtári rendszereknek a száma, amelyeket azért terveznek, hogy megkönnyítse a kutatásoknak ezt a fajtáját. A JSTOR folyóirat-archívum adatbázis például kiválóan működik, aminek egyik oka, hogy központjában a nyomtatott folyóiratok funkciójának lemásolása áll. A tárgyalt gyűjtemények használatának

azonban nem ez a feladata. Mivel az intézményi tárházak és digitális könyvtárak többsége nem rendelkezik ezekkel a feltételekkel, kevés érdeklődést váltottak ki azok között a kutatók között, akiknek leginkább használni kellene őket. A digitális könyvtárak feladata megérteni, hogy ezek a lehetőségek segítik a „nehéz anyagok” feldolgozását, tanulását, ezért módszereiket, eszközeiket integrálniuk kell eszköztárukba.

Czeplédi László
(Eszterházy Károly Főiskola
Médiainformatika Intézet)

Muzeális dokumentumok nyilvántartása

A muzeális könyvtári dokumentumok bejelentése a 22/2005. számú NKÖM rendelet alapján megváltozott. Egyrészt kibővült a muzeális dokumentum fogalma, másrészt elektronikus bejelentésre térünk át. A muzeális nyilvántartást az OSZK kezeli, a MOKKA-R projekt szervezi és intézi. A nyilvántartó rendszer neve: *Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartása (MKDNY)*. Bejelentésre két-féle módon kerülhet sor:

- nagy mennyiségű adat áttöltése az MKDNY-be (kb. 1000 rekordtól, egyéni egyeztetés után);
- online úrlapon történő bejelentéssel.

2007 októberétől megkezdtük az online úrlapos bejelentés működtetését. Ehhez kapcsolódóan régióközpontként szakmai továbbképzéseket tartunk. Egy-egy ilyen napon 20–25 főt tudunk fogadni, akiknek megtanítjuk az úrlap kezelését, illetve akikkel meg tudjuk beszélni az áttöltésekkel kapcsolatos kérdéseket személyre (intézményre) szabottan. A szakmai napokon külön hangsúlyt fektetünk a régi nyomtatványok feldolgozásával kapcsolatos kérdésekre és a rendelet ismertetésére.

2007. évi továbbképzések: OSZK, Szeged, Győr.

2008-ban Debrecenben, Pécsen, az OSZK-ban, Szegeden, illetve igény szerint további helyszíneken tervezünk szakmai napokat. Ezekről a MOKKA-R levelezőlistáján, illetve a KATALIST-en időben hírt fogunk adni. Jelentkezés: Hegyi Ádám (hegyi@bibl.u-szeged.hu) vagy Keveházi Katalin (kevehazi@bibl.u-szeged.hu)

További információk a MOKKA-R honlapján (<http://www.eruditio.hu/mokka-r/>), a muzeális dokumentumok nyilvántartásáról szóló oldalon olvashatók.

Az MKDNY adatbázist ismertető továbbképzéseket az NKA támogatja.

Keveházi Katalin – Hegyi Ádám
(Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár)

A tudás és az információ korszakának szereplői a könyvtárak

Az IFLA 72. konferenciáját és közgyűlését 2006. augusztus 20–24-én tartották Szoulban. A bevezető előadást a Nobel-békedíjas *Dae-Jung Kim* tartotta, aki a Koreai Köztársaság 15. elnöke volt. (A demokráciáért folytatott harcában négyszer nézett szembe a halállal, 1980-ban halálra is ítélték, hat és fél évet ült börtönben, és húsz évet töltött száműzetésben vagy házi őrizetben.)

Kim elnök röviden visszapillantott az emberiség történetének fő fázisaira, és vázolta, ahogyan a gyűjtögető-vadászó társadalmak agrár-, majd ipari társadalmakká váltak. A 21. században azonban már a tudás és az információ, e láthatatlan javak határozzák meg a további fejlődést. Ezért a könyvtáraknak korábban elképzelhetetlenül fontos szerep jut a következők szerint:

1. Tárolniuk kell a tudást és az információt, bármilyen formában jelenik is meg a modern technológia segítségével.
2. Sokkal dinamikusabban kell közreműködniük a tudás és az információk cseréjében országon belül és nemzetközi szinten egyaránt.
3. A könyvtáraknak „mindenütt jelen lévő könyvtárrakká” kell válniuk állományuk digitalizálásával, mindenki számára online szabad hozzáférhetőséggel.
4. Fel kell számolniuk a gazdagok és a szegények közötti szakadékot a tudáshoz és az információkhoz való hozzáférés egyenlőségével, hiszen bárkinek elegendő egyetlen személyi számítógép, hogy hozzájusson a legnagyobb könyvtárak állományához is.
5. A szegénység leküzdéséhez a könyvtárak azzal is hozzájárulhatnak, ha lehetővé teszik a szegény nemzeteknek és a szegény sorsú személyeknek a tudás és az információk használatát, ami a mai, láthatatlan erőforrásokra épülő gazdaságban a felemelkedés útját jelenti. A szegénység a terrorizmus melegágya; a világ nem remélhet harmóniát és békét a szegénység felszámolásának reménye nélkül.
6. A könyvtáraknak nyitott arénákká kell válniuk a civilizációk között folytatandó dialógusban. A világ valamennyi könyvtári szervezetének a kölcsönös megértéséért, a kooperáció megerősödéséért és az információcseréért kell dolgoznia, ezzel is csökkentve az iszlám és a kereszténység, a Kelet és a Nyugat, a szegény Afrika és a fejlett országok közötti feszültséget. A könyvtá-

rak mozdítsák elő a békét, s legyenek a demokrácia iskolái.

Koreának gazdag intellektuális és kulturális tradíciói vannak, amelyeket a 21. században is megőrizni és továbbfejleszteni kíván. Az első könyvtárat *Sosurim* király alapította a 4. században, és azóta számos könyvgyűjtemény jött létre a királyi palotában, buddhista kolostorokban, konfuciusz akadémiákon, hivatalokban és otthonokban. Koreában találták fel a világon először a mozgatható fém nyomtatódúcokat a 12. században. A közszolgálatba bárki, még az ország legfelső vezetőinek fiai is csak szigorú vizsgákon juthattak be, az ezeket megelőző tanulmányokban a könyvtárhasználat nagy szerephez jutott. (Ez a vizsgarendszer lényegesen különbözött a nyugati örökletes nemességtől.)

Korea is átvette a kínai magas kultúrát a buddhizmus és a konfucianizmus révén. Ellentétben azonban más országokkal, ahol a magasabb rendű kínai kultúra asszimilálta a helyit, a koreaiak, bár lelkesen elfogadták a kínai kultúrát, befogadván azonban újraalkották, eredeti gondolatokkal és kulturális jellegzetességekkel gazdagították.

A koreai közösség kulturális identitástudata és lelkesedése a tanulásért alapozta meg a majdnem ötven évig tartó harcot a politikai diktatúra ellen. Végül is legyőzték a három egymást követő autoritárius kormány káros örökségét a demokráciába vezetett bizalommal és égő vágyakozással.

Annak, hogy Korea a tudás és információ korszakát hozó hullám élén áll, az a magyarázata, hogy a koreai társadalom büszke szellemi örökségére és oktatási-tanulási hagyományaira. A kormány sikeresen valósította meg arra irányuló politikáját, hogy egységes hálózatba fogja össze az ország könyvtárait, s digitalizálja állományukat. Így megvetették a „mindenütt jelen lévő könyvtár” alapjait, amely az egész országra kiterjedő szolgáltatásokat nyújt bárki számára hozzáférhetően.

/KIM, Dae-Jung: Libraries: prime movers for the age of knowledge and information. = IFLA Journal, 32. köt. 4. sz. 2006. p. 278–280./

(Papp István)

A digitális könyvtárak: a használói igények elfogadása vagy kezelése

A digitális könyvtárak terjedése feltartóztathatatlan: tartalmuk gazdagodik, funkcionális adottságaik változatosak, használói piacuk bővül. Ugyanakkor nem egységes a használók elégedettségi szintje. Tekintélyes részük „google-ista”, tehát az információkeresésnek azt az igen egyszerű változatát várja a digitális könyvtáraktól, amire a legnépszerűbb keresőrendszer szoktatta. Így a kevésbé elterjedt szolgáltatások alternatíva elé kerülnek: a) mindent megtegyenek ezen elvárás minél teljesebb kielégítéséért, vagy b) más módon igyekezzenek az elégedettségi szint emelkedését elérni. Más szóval: elfogadni az igényszintet, vagy kezelni azt. Előbbi tehát a konformizmust jelentené, utóbbi a használókkal történő érdemi kooperációt.

A használóelemzések sokat mondanak, de üzenetük mégsem elég világos. Az újabb igényesebb felmérések és vizsgálódások alapján a legfontosabb használói elvárások a digitális könyvtárakhoz kapcsolódóan a következők:

- átfogó jelleg,
- hozzáférhetőség (közvetlenül kínáljon fel mindent),
- gyorsaság,
- egyszerű használat,
- többféle formátum/szöveg (kép, hang, szöveg) kombinációja együtt érkezzen.

A digitális könyvtár használója így nyilvánvalóan többet és másként kíván a „hagyományos” könyvtári olvasóhoz képest (teljes szöveg, azonnali és gyors hozzáférés stb.). A diákok ilyen értelmű elvárásait pedig nem csupán a Google és társai alakítják, hanem az olyan, széles körben elterjedt és használt szolgáltatások, mint az Amazon vagy eBay, nem is beszélve a számítógépes játékokról. A hallgatók ezek hatására a teljesen kiépített digi-

tális könyvtáraktól is ezen a színvonalon várják a szolgáltatást, ami nem mindig teljesíthető. Az egyik meghatározó tényező, a keresés technikája például a digitális könyvtáraknál – éppen összetettsége miatt – eltérő szinteken realizálható. Ha a használó veszi a fáradságot, hogy elsajátítsa a bonyolultabb módszereket, akkor gazdagabb eredményhez jut. Nagyobb átláthatóság kívánatos a könyvtári gyűjteményi profilok tekintetében is, hogy a használó ne valamilyen ideális teljességben, hanem a tényleges gyűjtőkörben gondolkodjék.

Ráadásul az elvárások használói típusonként különböznek, amit szintén tekintetbe kell venni. Például a *University of California* földtudományi szakemberei másként igényelnek és használnak információt, mint a neveléstudományok művelői, illetve a kutatói vagy PhD-hallgatói körben felmerülő igények jelentősen különböznek az alapképzésben résztvevőektől. Ebből következik, hogy a használói csoportok eltérő felkészítést, sajátos – éppen rájuk jellemző – támogatást érdemelnek. Általánosabban: javítani kell a kommunikációt a szolgáltatást nyújtó könyvtári-információs szakemberek és az egyes használói csoportok között a könyvtári igénybevétel egész folyamatában, de különösen a tájékoztatásban (legyen szó helybeli támogatásról vagy virtuális, hálózati közreműködésről). Ezért távlatosabb megközelítésnek tűnik a használói igények differenciált értelmezése és kezelése, mint az aktuálisnak tűnő elvárások kielégítésére való szolgáló törekvés.

/BAWDEN, David–VILAR, Polona: Digital libraries: to meet or manage user expectations. = *Aslib Proceedings*, 58. köt. 4. sz. 2006. p. 346–354./

(Sonnevend Péter)

Az időszaki kiadványok konzorciális vételének hatása a dokumentumszolgáltatásra (madridi esettanulmány)

Az elektronikus tudományos folyóiratok azokat jelenti, amelyek teljes szövege elérhető a weben, beleértve a nyomtatott változattal indultakat és azokat is, amelyek kezdettől fogva csak elektronikus formában jelennek meg. A kiadók ezeket álta-

lánban csomagokban kínálják. A csomagok sikere a fontosabb jellemzőkben keresendő, mint a gyors megjelenés, a folyamatos frissítés, a könnyű elérhetőség, a terjesztő, illetve a kiadó által kínált szolgáltatások. Miután a könyvtáraknak lehetősé-

gük nyílt arra, hogy összefogva, konzorciumok keretében fizessenek elő az elektronikus folyóiratokra, észrevehetően megnőtt a kis- és közepes könyvtárak számára elérhetővé vált címek száma.

A szakirodalom részletes, elemző áttekintése után (az irodalomjegyzék az 1999–2004 között a témában megjelent cikkekből több mint harmincat sorol fel) a szerzők konkrét példán, a madridi *Móstoles* kórház egészségügyi tudományos könyvtára tevékenységének változásán mutatják be a konzorcium keretében történő folyóirat-beszerzés hatását a dokumentumszolgáltatásra.

A Móstoles kórház egészségügyi tudományos könyvtárának feladata a központ munkatársainak kiszolgálása gyógyítási, oktatási és kutatási feladataik ellátásához. A kórházban 362 ágy van, a munkatársak száma meghaladja az 1500-at. A könyvtár állományának legfontosabb részét az orvostudományi szakfolyóiratok teszik ki, amelyek száma a 2001-ben csak nyomtatott változatban előfizetett 231 címről 2004-re 1169 címre nőtt. Ebből – átfedések nélkül – 145 van nyomtatott formában, és 1024 érhető el elektronikusan. A címek számának ilyen jelentős növekedése annak köszönhető, hogy a beszerzés részben az *Egészségügyi Tudományos Könyvtárak Madridi Bizottsága* által létrehozott konzorcium keretében történik. 2003-ban és 2004-ben a konzorcium az *OVID* és a *Proquest*, valamint az *Elsevier* és a *Wiley* kiadókkal áll fenn. Az ily módon elérhetővé vált szolgáltatások közül legnagyobb sikere a visszamenőleges állományoknak van. A felhasználók előnyben részesítik a teljes szövegű elektronikusan található információkat, és egyre több cím előfizetését kérik, még annak árán is, hogy le kell mondani a nyomtatott változatot.

A Móstoles kórház könyvtárában az éves költségvetés 95%-át a folyóirat-előfizetések megújítására fordítják. A pénzt két részre osztják: a konzorcium keretében előfizethető elektronikus folyóiratok beszerzésére és a kórház saját céljait támogató 145 folyóirat nyomtatott változatának előfizetésére. Az előfizetett folyóiratcímek számának növekedését az 1. táblázat mutatja be.

1. táblázat

Az előfizetett folyóiratcímek számának alakulása a Móstoles kórház könyvtárában

Előfizetés	2001	2002	2003	2004
Nyomtatott változat	231	150	131	145
Elektronikus formátum	0	245	892	1024
Összesen	231	395	1023	1169

A konzorcium tagjaként történő beszerzésre évről évre nagyobb összeget fordítottak, és egyre kevesebb pénz maradt a könyvek és egyéb, a csomagokban nem tartozó folyóiratok beszerzésére, amelyekre a kórháznak egyébként szüksége lenne. A könyvtárak egyik fontos szolgáltatása a dokumentumkérés, illetve küldés. A madridi bizottság 2004-ben kísérleti ingyenes dokumentumszolgáltatási projektet indított. A 2. táblázat a kérések és küldések alakulását mutatja.

2. táblázat

A dokumentumszolgáltatást jellemző adatok a Móstoles kórház könyvtárában

Megrendelés	2001	2002	2003	2004
Küldés	670	486	674	1143
Kérés	638	512	641	737
Összesen	1308	998	1315	2180

Összehasonlítva a folyóiratcímek és a dokumentumszolgáltatási megrendelések számának növekedését, megállapítható, hogy a folyóiratok számának növekedése nem vont maga után a dokumentumszolgáltatás csökkenését sem a könyvtár által kért, sem az általa küldött dokumentumoknál.

Összefoglalva elmondható, hogy a konzorciumi keretekben történő folyóirat-előfizetés lényegesen megnöveli a könyvtárakban elérhető folyóiratok számát, mégsem ideális megoldás, mivel a könyvtárak elvesztik önálló beszerzési döntésük lehetőségét.

/SAN JOSÉ, Blanca–PACIOS, Ana R.: The impact of consortia purchasing of periodical publications on the document supply service. = Interlending & Document Supply, 33. köt. 4. sz. 2005. p. 189–195./

(Viszocsek Eszter)